

Поняття та особливості правосуб'єктності юрисдикційних органів у трудовому праві

Віктор КОСТЮК,
доцент НаУКМА, кандидат
юридичних наук, доцент,
головний науковий консультант
апарату Верховної Ради України

Сучасний етап провадження в Україні ринкових реформ пов'язаний із необхідністю підвищення уваги до проблем гарантування, охорони й захисту прав та інтересів суб'єктів трудового права. Ризик їх порушень є очевидним саме в таких умовах через відсутність відповідного трудового законодавства, соціально орієнтованих економічних реформ, конструктивної моделі соціального партнерства та співробітництва між працівниками, роботодавцями, державою й органами місцевого самоврядування тощо.

У цьому контексті дедалі гостріше перед суспільством і державою постають проблеми пошуку оптимальних правових механізмів дотримання та виконання актів трудового законодавства, формування конструктивних механізмів захисту прав суб'єктів трудового права від різного роду правопорушень. З огляду на це досить слушно видається позиція професора Л. І. Лазор: під захистом трудових прав розуміють як безпосередній захист від дій (бездіяльності), що порушують права та свободи, так і «механізм реалізації прав особи» (він включає юридичне закріплення всіх видів гарантій прав, свобод та інтересів; широку систему їх охорони й захисту державою та іншими суб'єктами; розвиток суспільно-політичної активності громадян, їхніх прав, свобод та обов'язків і вміння правильно ними користуватися; удосконалення правозахисної діяльності тощо) [8, с. 24]. Заслугує на увагу застереження професора М. І. Іншина, який зазначає, що в Кодексі законів про працю України (далі – КЗП України) спостерігається фрагментарність і випадковість у регулюванні заходів чи способів захисту трудових прав учасників суспільно-трудова відносин, вони безсистемно розпорошені в усіх його главах [6, с.191–192].

Одним із конструктивних шляхів становлення України як соціальної, демократичної та правової держави [1, с. 2–3], реформування суспільно-трудова відносин є формування якісно нової моделі правосуб'єктності органів, чия діяльність спрямована на належне виконання трудового законодавства й дотримання трудових прав та обов'язків суб'єктами трудового права. Оскільки такі суб'єкти наділяються владними повноваженнями юрисдикційного характеру, то логічно було б називати їх юрисдикційними. У КЗП України правове становище таких органів законодавчо не врегульовано. Тому, з позиції новітньої кодифікації трудового законодавства, порушені питання залишаються досить актуальними та важливими як необхідна складова забезпечення його ефективності.

Метою нашої статті є науково-теоретичне дослідження проблем поняття й ознак правосуб'єктності юрисдикційних органів у трудовому праві. Значну увагу дослідженню цих питань приділяли в своїх працях такі вчені-юристи, як Н. Б. Болотіна, О. М. Бандурка, В. С. Ве-

недітков, В. В. Жернаков, І. В. Зуб, М. І. Іншин, С. В. Лазовий, В. В. Лазор, Л. І. Лазор, П. Д. Пилипенко, Є. М. Попович, С. М. Прилипко, О. І. Процевський, А. М. Слюсар, Н. М. Хуторян, І. І. Шамшина, О. М. Ярошенко та інші. Однак у сучасних умовах зазначена тема набуває актуальності як важлива складова реформування суспільно-трудова відносин, удосконалення теорії трудового права та трудового законодавства, здійснення його ефективної кодифікації.

З'ясовуючи характер і зміст правового становища юрисдикційних органів, доцільно звернутися до сутнісних та термінологічних оцінок категорії «юрисдикція» [9, с. 237–241]. Досить поширеним є підхід, відповідно до якого поняття «юрисдикція» (лат. *jurisdictio*) розглядається як: 1) підсудність, право здійснювати суд, вирішувати правові питання; 2) межі компетенції, правова сфера, на яку поширюються повноваження державного органу [10, с. 1082]. Зважаючи на це, юрисдикцією можна вважати систему організаційно-владних і процесуальних повноважень, пов'язаних із дотриманням законодавства й захистом прав та інтересів учасників правовідносин. У зв'язку з цим юрисдикцією наділяються, передусім, органи державної влади та місцевого самоврядування, органи судової влади, у тому числі правоохоронні органи. Відповідно до ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. При цьому згідно зі ст. 19 Основного Закону органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у спосіб та в межах повноважень, передбачених Конституцією й законами України. Основні засади діяльності юрисдикційних органів визначені в Конституції щодо Верховної Ради України (ст. ст. 85, 101); Президента України (ст. ст. 102, 106); Кабінету Міністрів України (ст. ст. 113, 116); органів прокуратури (ст. 121); органів судової влади (ст. ст. 124, 147).

Отже, *юрисдикційна діяльність* – це процесуальна діяльність організаційно-владного характеру, спрямована на дотримання (виконання) законодавства, забезпе-

чення належної реалізації прав відповідних суб'єктів і належного виконання ними обов'язків на території України. Здійснення уповноваженими суб'єктами юрисдикційної діяльності передбачає наділення їх повноваженнями у сфері нагляду (контролю).

У контексті даного дослідження доцільно зосередити увагу на оптимальному співвідношенні обсягу та змісту наглядових і контрольних повноважень як базового та ключового елемента правового становища юрисдикційних органів. Водночас слід зазначити, що в юридичній літературі відсутні єдині підходи до розуміння нагляду й контролю. Одні вчені трактують поняття контролю як більш широке, що охоплює і функції нагляду [15, с. 15]. Інші пов'язують поняття «нагляд» із прокурорським, судовим або адміністративним наглядом [4, с. 480–484], хоча окремі вчені вживають і щодо них поняття «контроль» [11, с. 400–410]. У юридичній літературі також зустрічається твердження, згідно з яким принципи нагляду значною мірою співпадають із принципами контролю, що здійснюються органами державної влади [5, с. 64–69]. Крім того, елементи нагляду (контролю) присутні в діяльності судів, покликаних здійснювати правосуддя у справах правового характеру. Не вдаючись у предметний і системний теоретико-правовий аналіз різноманітних підходів у цій сфері, конструктивним може бути твердження про наявність єдиної мети, цілей і завдань нагляду та контролю. До того ж на законодавчому рівні ці терміни трактуються здебільшого як синонімічні, тобто такі, що несуть однакове нормативно-правове навантаження [12, 13].

Зважаючи на сутність і зміст зазначених підходів, можна констатувати, що юрисдикційні органи наділяються наглядово-контрольними повноваженнями щодо: дотримання та виконання актів законодавства; дотримання прав і належного виконання обов'язків; вирішення спорів правового характеру.

Важлива роль юрисдикційним органам відводиться у трудовому праві. Їх основне правове призначення спрямоване на забезпечення законності та правопорядку в трудових правовідносинах. Із правової точки зору, ці органи наділяються наглядово-контрольними повноваженнями трудово-правового характеру щодо: 1) дотримання (належного виконання) актів трудового законодавства, актів соціального партнерства та локальних правових актів усіма учасниками правовідносин у сфері праці, а також їхніх трудових прав; 2) належного виконання уповноваженими суб'єктами трудового права трудових повноважень та пов'язаних із ними трудових обов'язків.

Отже, *юрисдикційні органи у трудовому праві* – це система уповноважених органів, котрі наділяються відповідно до норм трудового права наглядово-контрольними повноваженнями.

До юрисдикційних органів передусім можна віднести органи та суб'єкти, які здійснюють державний нагляд (контроль) у сфері праці. Правове становище цих органів ґрунтується на положеннях Конституції й актах трудового законодавства України.

Здійснення державного нагляду та контроль у сфері праці регламентовано нормами глави XVIII «Нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю» (ст. ст. 259–263) [7]. Виходячи зі змісту КЗпП України, по-перше, нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю здійснюють спеціально уповноважені на те органи й інспекції, котрі не залежать у своїй діяльності від власника або уповноваженого ним органу; по-друге, центральні органи виконавчої влади здійснюють контроль за додержанням законодавства про працю на підприємствах, в установах і організаціях, що перебувають у їхньому функціональному підпорядкуванні, крім органів державної податкової служби, які мають право з метою перевірки дотримання податкового законодавства здійснювати такий контроль на всіх підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності та підпорядкування; по-третє, вищий нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів про працю

здійснюється Генеральним прокурором України й підпорядкованими йому прокурорами; громадській контроль за дотриманням законодавства про працю здійснюють професійні спілки та їхні об'єднання.

Зважаючи на зазначене, можна зробити декілька принципових висновків про сутність наглядово-контрольних повноважень у сфері праці: 1) об'єктом виступають трудові права та інтереси суб'єктів трудового права; 2) правове регулювання таких повноважень здійснюється на підставі Конституції та законів України; 3) їх реалізація допускає організаційно-правовий вплив на суб'єктів трудового права.

До юрисдикційних органів у трудовому праві можна віднести органи, які відповідно до законодавства уповноважені здійснювати правосуддя у трудових спорах. Правове становище цих органів у трудовому праві зумовлене спрямованістю наглядово-контрольної діяльності. У зв'язку з цим автору імпонує позиція І. М. Ваганової, котра вказує на такі заходи захисту трудових прав та інтересів працівників, як: 1) визнання недійсними умов договорів про працю, що погіршують становище працівників порівняно із умовами, закріпленими в законодавстві про працю (ст. 9 КЗпП); 2) поновлення на роботі незаконно звільнених або незаконно переведених працівників (ч. 1 ст. 235 КЗпП); 3) визнання формулювання причини звільнення неправильним або таким, що не відповідає чинному законодавству (ч. 3 ст. 235 КЗпП); 4) допущення до роботи незаконно відсторонених працівників (ст. 46 КЗпП); 5) стягнення на користь працівника не виплачених йому підприємством сум без обмеження будь-яким строком; 6) відшкодування працівникам шкоди, заподіяної їм під час виконання обов'язку зі вживання заходів щодо запобігання шкоді, яка загрожувала майну підприємства, установи, організації (ч. 2 ст. 131 КЗпП); 7) страйк [2, с. 97]. Отже, правосуб'єктність органів, покликаних вирішувати трудові спори, зумовлена обсягом та змістом їхніх відповідних повноважень. До таких органів можна віднести: 1) органи, уповноважені вирішувати індивідуальні трудові спори; 2) органи, уповноважені вирішувати колективні трудові спори.

Трудова правосуб'єктність юрисдикційних органів набувається, по-перше, з моменту створення відповідного юрисдикційного органу, а, по-друге, з моменту закріплення за ним відповідних трудових повноважень. Подібні до цих правила діють і щодо зміни чи припинення трудової правосуб'єктності.

До основних конструктивних елементів трудової правосуб'єктності юрисдикційних органів необхідно віднести: трудову правоздатність, трудову дієздатність, трудові повноваження та пов'язані з ними трудові права й обов'язки, які виникають одночасно.

Ядром правосуб'єктності юрисдикційних органів у трудовому праві є система владних наглядово-контрольних трудових повноважень, які визначаються відповідно до Конституції та актів трудового законодавства України. У свою чергу, такі повноваження лежать в основі визначення прав та обов'язків відповідного юрисдикційного органу.

Отже, *правосуб'єктність юрисдикційних органів у трудовому праві* – це визначена на підставі норм трудового права здатність уповноважених юрисдикційних органів мати (набувати, здійснювати) систему владних наглядово-контрольних трудових повноважень і пов'язаних із ними трудових прав та обов'язків.

Характерними рисами правосуб'єктності юрисдикційних органів у трудовому праві є такі: 1) основна правова властивість юрисдикційних органів; 2) її набуття пов'язане із створенням відповідного органу та наділенням його наглядово-контрольними повноваженнями у сфері праці; 3) чітко окреслене коло наглядово-контрольних трудових повноважень; 4) можливість організаційно-правового впливу на суб'єктів трудових правовідносин; 5) її припинення пов'язане з ліквідацією відповідного органу або позбавленням його відповідних повноважень у сфері праці.

В умовах розпочатої в Україні кодифікації трудового законодавства, на нашу думку, варто було б системно закріпити правове становище юрисдикційних органів у майбутньому Трудовому кодексі України. Теоретико-правовий аналіз проекту цього документа, що перебуває на розгляді у Верховній Раді України, засвідчує: у ньому фактично розглядається правове становище комісії з трудових спорів і суду, державної інспекції праці (ст. ст. 397–406, 425–444) [14]. Проте поза увагою авторів законопроекту залишилися питання правового становища інших юрисдикційних органів [3, с. 2–4]. Це є свідченням наявності у цьому документі суттєвих прогалин та вказує на необхідність його системного доопрацювання.

На підставі викладеного та з метою удосконалення проекту Трудового кодексу України пропонується законодавчо закріпити норми щодо: 1) системи юрисдикційних органів у трудовому праві; 2) визначення обсягу та змісту трудових повноважень юрисдикційних органів; 3) визначення меж і механізмів взаємодії юрисдикційних органів; 4) умов та порядку реалізації ними трудових повноважень.

Джерела

1. Барабаш Ю. Про співвідношення принципів правової, демократичної та соціальної держави / Ю. Барабаш // Віче. – 2010. – № 18. – С. 2–4.
2. Ваганова І. М. Поняття форми захисту та різновиди заходів захисту трудових прав працівників // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 94–97. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09vimtpp.pdf
3. Вітик І., Костюк В. Діяльність Служби безпеки України та соціальні права: науково-теоретичний аспект / І. Вітик, В. Костюк // Віче. – 2011. – № 14. – С. 2–4.
4. Государственное управление: основы теории и организации: Учебник / Под ред. В. А. Козбаненко. – М.: Статут, 2000. – 912 с.

Унітаризм як базова цінність конституційного ладу України

Олександр КУШНІРЕНКО,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права України
НУ «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

Унітаризм є однією з двох форм державного устрою, елементом, який відображає спосіб адміністративно-територіальної організації держави, поділ її на складові й розподіл влади між цими частинами та між самою державою. Нині 170 державам (з понад 220) притаманна унітарна форма територіально-політичної організації. Така багатоманітність і різновид унітарної форми територіального державного устрою зумовлює необхідність структуризації наукових знань

5. Замченко А. О. Реалізація основних принципів права в діяльності органів нагляду та контролю за дотриманням законодавства про працю // Форум права. – 2007. – № 1. – С. 64–69. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2007-1/07zaozpp.pdf>

6. Іншин М. І. Щодо правового захисту трудових прав працівників / М. І. Іншин // Вісник Луганськ. акад. внутр. справ МВС. – 2004. – № 2. – С. 191–192.

7. Кодекс законів про працю Української РСР від 10 грудня 1971 року / У редакції від 01.09.2011 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1971. – № 50. – Ст. 375.

8. Лазор Л. И. Влияние современных условий на рассмотрение отдельных проблем кодификации нового Трудового кодекса // Кодифікація трудового законодавства України: стан та перспективи: Матеріали наук.– практ. конф. (м. Запоріжжя, 25–26 червня 2004 р.) / За заг. ред. проф. В. С. Венедиктова. – Х. – 2004. – С. 24.

9. Никитченко Н. В. Методи виявлення юридично важливих фактів при проведенні податкового контролю / Н. В. Никитченко // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – № 49. – С. 237–241.

10. Новый юридический словарь / Под ред. А. Н. Азриляна. – М.: Институт новой экономики, 2006. – 1088 с.

11. Підприємницьке право України: Підручник / За заг. ред Р. Б. Шишки. – Х.: Еспанда, 2000. – 480 с.

12. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-V // Офіційний вісник України. – 2007. – № 44. – Ст. 1771.

13. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI // Урядовий кур'єр. – 2011. – 12 квітня. – № 66.

14. Трудовий кодекс України: проект Закону України від 04 грудня 2007 року. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

15. Шорина Е. В. Контроль и проверка исполнения – важные средства укрепления государственной дисциплины. – М.: Юрид. лит., 1978. – С. 15.

про них. Проблема унітарної форми державного устрою неодноразово була предметом наукових досліджень відомих зарубіжних і вітчизняних учених. Загальнотеоретичні дослідження В. М. Баглая, В. В. Кравченка, А. М. Колодія, Ю. І. Лейбо, В. Ф. Погорілка, В. Л. Федоренко, О. Ф. Фрицького, В. М. Шаповала та інших мають велике наукове значення й заслуговують на визнання. Але серед учених і досі немає єдиної думки стосовно проблеми форми держав-